

прот. Добромир Димитров (Велико Търново)

ОТНОШЕНИЕТО МЕЖДУ ЛИЧНОСТ И ОБЩНОСТ СПОРЕД 34-ТО АПОСТОЛСКО ПРАВИЛО

34-то правило на св. Апостоли²⁶⁶ представлява едно от основните правила в каноничното предание на Църквата, що се отнася до определянето на църковната структура и организация. Формулировката му е била предмет на различни канонико-исторически²⁶⁷ анализи включително и в рамките на междуконфесионалния диалог²⁶⁸. В настоящият доклад обаче правилото ще бъде разгледано от един различен ъгъл, а именно в контекста на отношенията между личност и общност в Църквата и като формулировка регулираща отношението между църковните служения (=харизми) в тялото на Църквата.

В първата част на настоящата статия ще бъде направен опит за тълкование на правилото в неговата формулировка, основана върху триадологичния догмат, а във втората част – ще се направи опит да бъде изведено отношението личност–общност основано върху православната еклисиология.

Правилото гласи: „*Епископите на всеки народ (ἐκάστου ἔθνους) трябва да знаят първия между тях и да го смятат като глава, и нищо излишно (περὶ τὸν=повече от надлежното) да не вършат (=т.е. да не приемат) без негово разсъждение, а нека всеки прави само онова, което касае неговата епархия (τῆ ἐκείνου παροικία) и подведомствените на нея места. Ала и нито онзи (първия епископ) да не върши нищо без разсъдението на всички (останали епископи). Понеже така ще има единомислие*

²⁶⁶ 34-то правило е част от Апостолските правила (Κανόνες τῶν ἀγίων Ἀποστόλων), сборник, чиято датировка изследователите отнасят до IV век. В състава на апостолските правила безспорно има древни формулировки, отговарящи на апостолското предание, но и по-късни от IV век. Вж. Фидас, Вл. Канонско право. Богословска перспектива. Београд, 2001, с. 73.

²⁶⁷ Виж тълкованията на номофилаксите от XII век Аристин, Зонара и Валсамон в Правила на св. Православна църква с тълкованията им. Т. I. С., 1912, 99–101; Ράλλη-Ποτλῆ, т. II, 45–47; Цыпин, Вл. Каноническое право. Москва, 2009, 119–120.

²⁶⁸ Виж. Матић, Зл. Да истинујемо у Љубави. Званични богословски дијалог Православне и Римске Католичке Цркве, Пожаревац, 2013, с. 129.

(ὁμόνοια=съгласие) и ще се прослави Бог, чрез Господа, в Светия Дух, Отец и Син и Свети Дух^{269,270}.

Няма никакво съмнение, че отците, формулирали правилото, свързват в съборната устройство на Църквата със светотроичната тайна, тъй като за Православното предание Църквата е сътворена и живее и действа по образа на Божествената Троица (вж. Еф. 2:10-22; 2Кор. 13:13; св. Максим Изповедник, *Мистагогия*²⁷¹). Това е изразено и чрез доксологията в заключителната част на правилото.

Отците говорят за *единомислие* и *съгласие*, което е проява на църковното единство и слава в Троицата. Това не е случайно, тъй като мисията на Църквата е да свидетелства троичното единство поради факта, че Бог не се познава като *монарх*, а като съвършено съобщество в Три Лица. Това единство пронизва и съединява самата Църква, която не е обикновена общност, а общност, създадена по Божия образ. Св. Максим Изповедник свидетелства за това с думите: „Светата Църква е образ Божий, доколкото тя, подобно на Бога, осъществява единение сред явращите“²⁷².

²⁶⁹ Τοὺς ἐπισκόπους ἑκάστου ἔθνους εἰδέναι χρή τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἠγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδὲν τι πράττειν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης· ἐκεῖνα δὲ μόνα πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ ἐπιβάλλει, καὶ ταῖς ὑπ’ αὐτὴν χώραις. Ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖτω τι. Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ θεός, διὰ Κυρίου, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι· ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα“. Ράλλη-Ποτλῆ, т. II, σ. 45; български превод по: Правила на Св. Православна църква, ред. Иван Стефанов, София, 1936, с. 69.

²⁷⁰ Подобна формулировка откриваме и в решенията на Антиохийския събор. 9-ият канон на Антиохийският събор (341) гласи: „Епископите във всяка област трябва да познават началстващия в митрополията епископ, който има грижата за цялата област, понеже в митрополията се стичат отвсякъде всички, които имат свои работи. За това определяме, щото той и по чест да има предимство, и останалите епископи да не вършат нищо особено важно без него, съгласно приетото от нашите отци древно правило, освен онова само, което се отнася до принадлежащата всекому от тях епархия и до подведомствените на нея места, понеже всеки епископ има власт в епархията си, която нека управлява с приличната всекому прозорливост, като има грижата за целия намиращ се в зависимост от града му предел, да ръкополага презвитери и дякони и разпорежда и решава всички явяващи се въпроси. Повече от това да не върши нищо без епископа на митрополията, а така също и последният да не върши нищо без съгласието на останалите епископи“. – Правила на Св. Православна църква, с. 69; Ράλλη-Ποτλῆ, т. II, σ. 45. Това по-обширно Антиохийско правило най-вероятно се позовава на 34-то апостолско с думите: „Съгласно приетото от нашите отци древно правило...“.

²⁷¹ Виж св. Максим Изповедник, *Мистагогия*, Светоотеческо наследство. Изборник, С., 2001, 152-162.

²⁷² Св. Максим Изповедник, *Мистагогия*, I (PG 91, 668B); вж. също *Мистагогия*, Светоотеческо наследство, Изборник, с. 159.

Тук трябва да се подчертае, че единството на Църквата не е следствие от замисъла за нейното създаване, а представлява отображение на тайнственото единство в Троицата. Това единство съществува по природа в Лицата на Троицата и се дава по благодат в църковната общност. Поради това отците в горепосоченото правило говорят за човешко усилие, което е резултат от делата на общението между предстоятелите на евхаристийните събрания, познали и *вкусили* това единство.

Познанието за единството в Троицата произтича от факта на Боговъплъщението, открило истинското божествено единство и свобода, която царства в недрата на Бога²⁷³. Въплъщението на Бог Слово открива път за всеобщо примирение и общение на човека с Бога. С други думи, в създаването на Църквата откриваме *скиния на Бога с човеците*²⁷⁴. Разбрана по този начин, Църквата – колкото и парадоксално да звучи това – се разкрива като *тайна*, явена в света в Тялото Христово (вж. 1Тим 3:16), „*тяло на овъплътения и очовечения Бог Логос, тяло на Богочовека Христос*“²⁷⁵. Христос идва, за да възроди човека и да му даде съвършено ново единство, – единството на Троицата. Заради това в каноничното предание на Църквата *единството в съборността* е критерий, основна проява на Църквата, която каноните определят като нейна граница. С въплъщението си Христос пренася в света един тринитарен динамизъм, кваса на Царството, който заквасва в *три мери* цялото творение (вж. Лук. 13:21). Ако се разгледат събитията от самото Боговъплъщение до Възнесението и Петдесетница, ще се открие тайната на Църквата като литургична общност, като събрание (σύναξις), чието битие, единство и вътрешно съзнание се основават върху троицна основа²⁷⁶. Епископ Атанасий Йевтич, говори за Църквата като Тяло Христово, като общение със Света Троица: „Христос е Един от Света Троица и след въплъщението (остава) винаги *неотделен* от Божественото единосъщие и Неразделната Троица, защото невъзможно е по природа да се отдели от Своя Бог Отец и Животворящия Дух“²⁷⁷. По този начин, чрез самодейственото (=автургично) присъствие²⁷⁸ на

²⁷³ Вж. Гондикакис, В. Входное. Элементы литургического опыта таинства единства в Православной Церкви. М., 2007, с. 15.

²⁷⁴ „И чух висок глас от небето да говори: ето скинията на Бога с човеците, и Той ще живее с тях; те ще бъдат Негов народ, а Сам Бог ще бъде с тях – техен Бог“ (Откр. 21:3).

²⁷⁵ Јевтић, Ат. Еклисиологија св. апостола Павла. Врњци–Требиње, 2006, с. 7.

²⁷⁶ Гондикакис, В., Цит. съч., с. 15.

²⁷⁷ Јевтић, Ат., Цит. съч., с. 7.

²⁷⁸ „Нито Отец, нито Духът присъства самодействено, а само Логосът“. – Св. Николай Кавасила, *За живота в Христос* 2 (PG 150, 533 А).

Христос в Църквата като Негово тяло, всяка една личност, която е член на това тяло, е в *общение* с цялата Троица, тъй като Христос явява в себе си Отца и Духа (вж. Йоан 14:9; Лук. 4:18; 1Тим. 3:16). В това събрание на общението в Троицата има различни служения-харизми, които се разкриват в тайната на Църквата, в трапезата на Евхаристията (Εὐχαριστία), която се открива като Църква Божия (ἐκκλησία του Θεού)²⁷⁹ и в която верните постоаянстват „в учението на апостолите, в общението (κοινωνία), в хлеболоменieto (=причастието) и в молитвите“ (Деян. 2:42). Тази евхаристийно-харизматична еклисиология, представлява ключ за разбирането на църковните служения като харизми в *Тялото Христово* (1Кор. 12:27) и разбирането на отношенията на личността и общността в Църквата. „Прославянето на Бога, чрез Господа Иисус Христос“ според формулировката на 34-то апостолско правило може да бъде изтълкувано в контекста на харизмите (и по специално на епископското служение), чрез които се извършва служението на Евхаристията в Христовото Тяло – Църквата.

Литургията на Църквата включва в себе си идеята за съслужение²⁸⁰, т.е. за наличието на различни служения (=дарове) на верните, които служат заедно под предстоятелството на епископа за съзиждане и укрепване на църковното тяло. Тези дарове-харизми са от Светия Дух, Който оживотворява Църквата като Негова общност. Харизмите съществуват в пълно единство и никога не могат да бъдат разделени на висши (епископски, презвитерски) и нисши (дяконски и лаически) и се дават от Духа на всяка личност „по мярката на дара Христов“ (Еф. 4:7). Вече стана въпрос колко важен е принципът на единство в Църквата и тук е мястото да се подчертае отново, че това единство е същностно, когато *даровете* са в състояние на пълното и взаимно проникване, така че един дар напълно да съществува в другия. Такава пълнота на даровете може да се определи като *икономия* (οἰκονομία)²⁸¹ на църковните служения, тъй като служенията са дарове на Духа, които Бог раздава по Своя воля на всяка отделна личност (вж. Евр. 2:4), за да служат за осъществяване на църковната общност.

Безспорно изражение на църковното единство представлява епископското служение, което се съдържа в самата евхаристийна природа на Църквата. Евхаристията представлява разкриване на Църквата

²⁷⁹ Вж. св. Дионисий Ареопагит, *За църковната Иерархия*, гл. III: 79, 5–15. Цит. по изд. С., 2001, с. 75.

²⁸⁰ Вж. Афанасиев, Н. Трапеза Господня. ВТ., 1999, с. 10.

²⁸¹ Под думата *икономия* ('домостроителство') ранните отци на Църквата са имали впредвид Божия план за спасение. Св. Василий Велики говори за Икономия (=Домостроителство) на спасението. Вж. св. Василий Велики, *За Светия Дух* 9, 22 (PG 32, 108B).

в цялата ѝ пълнота и в нея епископът тържествено заема онова място, което е заемал Господ на Тайната вечеря, т.е. епископското служение се разкрива като *икона* на Христос.

Така харизмата на епископа е най-вече той да бъде предстоятел и подражател на Христос, т.е. такъв, който стои начело и принася от името на *общността* евхаристийните дарове. Това е засвидетелствано и от думите на св. Игнатий: „Старайте се да вършите всичко в съгласие с Бога като епископът стои отпред на мястото на Бога (εἰς τόπον Θεοῦ)...”²⁸²; „Където и да се яви епископът, там да върви и множеството, също както където е Исус Христос, там е католичната (καθολικῆ, т.е. съборната) Църква. Защото не е възможно да се прави без епископа нито кръщение, нито събранието на любовта (=Евхаристията)”²⁸³.

Това събрание на народа със своя епископ представлява *католичната* (=съборна) Църква. Уникалната функция на епископското служение извира от Евхаристията и има за единствена цел извършването на Евхаристията и изграждането на Църквата като евхаристийна общност: „Старайте се да потребявате една Евхаристия, защото едно е тялото на Господа наш Исус Христос и една е чашата за единение с кръвта Му, един е жертвеникът, както един е епископът заедно с презвитерите и дяконите – моите съроби – за да вършите според Бога каквото и да вършите”²⁸⁴. Според сумите на св. Игнатий в това единство на харизмите в Христос, изразено в служението на епископа, се показва още, че благодатта не е нещо външно по отношение на целия църковен организъм, а е свойствено за него. Приобщаването (*кинонията*) към това Божие присъствие в евхаристийната общност конституира единството на Църквата. От свидетелствата на св. Игнатий Антиохийски можем още да се направи и извода, че неприпознаване харизмата на епископа и отхвърлянето му означава и отхвърляне на цялата църковна общност, която той представлява и предстоятелства.

Според мен отците са имали предвид този принцип на припознаване на харизмите, формулирайки 34-тото апостолско правило. В началото на правилото те използват думата *познава* (=εἰδέναι²⁸⁵ – ‘припознава’, т.е. да е в общение), което свидетелства само по себе си, че

²⁸² Св. Игнатий Антиохийски, *Послание до магnezийци*, VI, 1, ЕПЕ, 1994, 4, 184, 1–2, 138. Цит. прев. по Изборник, С., 2001, с. 25.

²⁸³ Св. Игнатий Антиохийски, *Послание до смирненци*, 8, 2, ЕПЕ, 1994, 4, 138. Цит. прев. по Изборник, с. 47.

²⁸⁴ Св. Игнатий Антиохийски, *Послание до филиделфийци*, 4, 1, ЕПЕ, 1994, 4, 124. Цит. прев. по Изборник, с. 40.

²⁸⁵ Те изповядват, че познават Бога, а с делата си Го отричат, бидейки гнусни, непокорни и негодни за никакво добро дело. Вж. Тит 1:16. И молим ви, братя, да уважавате (познавате) ония, които се трудят между вас, които са ваши предстоятели в Господа и които ви наставяват (1Сол. 5:12).

Църквата съществува в свободното, любовно (=агапично) приемане на другия в единството на църковното тяло, чрез което се проявява *икономията* на Света Троица в църковния *кинониен* живот. Следователно припознаването на харизмата на първия епископ в посоченото правило означава припознаване на епископския събор, на който той е предстоятел по чест, а припознаването на останалите епископи припознава и поместните евхаристийни общности, които те представляват. Чрез единението и потвърждението на дара на другите епископи всички йерархически служения на Църквата (клир и лаос) от своя страна не са просто структурни или институционални модели, т.е. не са част от статична институция, породена от авторитета на отделни личности, а се разкриват като любящи и свободни доброволни диалози на Бога с верните²⁸⁶.

Всяко структурно институционализиране на епископската харизма и превръщането ѝ в индивидуален дар, дар на определен член на общността, който не припознава личностните дарове на другите в своята общност, води до унищожаване на църковното единство. Тук трябва още и да се уточни, че ако изискването за послушание към епископа, произтичащо от припознаването на неговата харизма, бъде извадено от конкретния евхаристийния контекст, то неминуемо ще доведе до свръхподчертаване авторитета на епископа по аналогия на монархичната власт²⁸⁷ за сметка на принижаването на останалите йерархически служения (на подчинените епископи, презвитера, дякона и лаоса). Така съществува риск епископското служение никога да не бъде разбрано като гарант на единството на Църквата около личността на епископа в Евхаристията. Този тип авторитаризъм може да подведе всяка личност в общността независимо от харизмата, която притежава. Предупреждението на отците в 34-то апостолско правилото, че всеки епископ в епархията си да не върши онова, което е „повече от надлежното“, т.е. от онова, в което се изразява неговата църковната харизма²⁸⁸, важи в пълна сила и за първия по чест епископ: „и онзи (първия епископ) да не върши нищо без разсъждението на всички (останали епископи)“.

²⁸⁶ Вж. Loudovikos, N. *Christian Life and Institutional Church*// *The Theology of John Zizioulas*. ed. Douglas H. Knight, Ashgate Publishing Company, 2007, p. 129.

²⁸⁷ Епископът наистина притежава власт, но тя е духовна и кенотична власт, основавана на литургичното величие на харизмата на неговото предстоятелство в Евхаристията.

²⁸⁸ Номофилаксите Аристин и Валсамон тълкуват правилата през призмата както на харизмата, така и на институцията. Аристин пише, че превишаване на надлежното означава изследване на нови догми или отчуждаване на имоти, а Валсамон говори за едно юридическо превишаване на правата, засягащо църковното устройство и преразпределянето на територии. Вж. *Правила на св. Православна църква с тълкованията им*. Т. I, С., 1912, 99–101.

От църковната история знаем, че през III–IV век, когато е формулирано правилото, Църквата е била вълнувана от множеството ереси и разколи. Отците са знаели, че съществува опасност отделната личност в Църквата, та дори това да бъде и първият епископ на даден народ, да се отклони от Преданието, т.е. да отхвърли, да не припознае харизмите на останалите епископи като противник на единството и съгласието. По този начин неговите действия могат да доведат до разкол, схизма, ерес, в резултат на което да се стигне до отделянето му от евхаристийната общност. За това свидетелства и св. Киприян Картагенски: епископът може да загуби служението си и да бъде невъзможно да го извършва, ако забрави, че за всичките си действия ще отговаря пред Бога, ако се отдаде на светски грижи или изпадне в грях, ерес или разкол²⁸⁹, което означава, че епископът сам отпада от Църквата въпреки апостолското приемство и харизма. Също така съществува и реалната опасност определена личност, притежаваща харизмата на епископ, да загуби евхаристийното съзнание за своето служение и да го замени с властта и на основата на тази власт да изисква подчинение в Църквата. В този случай евхаристийният принцип ще бъде подменен със секуларния принцип на институционалната субординация. Формално такъв епископ ще познава първия или ще зачита мнението на останалите, но на базата на институционален и юридически принцип. Правилото може да бъде изтълкувано в различни контексти.

Един от най-важните изводи, според анализа на посоченото правило, се състои в това, че всяка личност трябва да припознава общността и обратното – общността да припознава личността. С други думи, личностите с техните харизми да бъдат разбирани единствено в акта на едновременното потвърждение като отличителни и уникални проявления на христологичната пълнота на общението в Евхаристията. Това означава, че от една страна харизмите заемат конститутивно място в Църквата, проникват до нейната същност, а от друга се формират се от нея и са нейна проява. От направените до тук разсъждения става ясно, че харизмите на Духа както на епископа, така и на всеки член на общността, произлизат пряко от Христовото служение на икономията и могат да бъдат определени като христологични прояви, т.е. действия на самият Христос, извършени в *синергия*²⁹⁰ с членовете на Църквата в Светия Дух²⁹¹. Поради това „харизмите на църковните служения мо-

²⁸⁹ Св. Киприян Картагенски, *Писмо 64, Ad Epictetium* (PL 4, 403).

²⁹⁰ От гр. *συνεργία* – ‘общо действие, съ-трудничество’.

²⁹¹ Прот. Николай Афанасиев изразява това с думите: „Всяко служение предполага специален дар на Духа, за него този дар се преподава. Зависимостта между дара и служението представляват основа за устройството на Църквата като Тяло Христово и произтича от принципа на делото на слу-

гат да бъдат мислени единствено във връзка с действията на Светия Дух в еклисиологичното тяло Христово-Църквата и обратно – всичко в живота на това тяло е плод на благодатните действия на Светия Дух и икономията на Неговите харизми²⁹².

Като анализирахме казаното до тук можем да заключим, че принципът на разпознаване на харизмите свидетелства за невъзможността определен член на църковния организъм, макар и пръв епископ, да бъде носител или да вмести в себе си всички харизми на църковните служения, тъй като всяка личност в общността има уникална харизма, която служи киновийно *за* общността и *в* общността²⁹³. По аналогия с епископските харизми можем да кажем за останалите харизми, че цялата пълнота на харизмите (=служенията) се притежава единствено от тялото на Църквата и изключва всеки индивидуалистичен подход, всякакъв индивидуален характер на църковните служения. Икономията на църковните служения като харизми съществува единствено в диалога и опитната реалност²⁹⁴ на Евхаристията, чрез общението в нея. Този еклисиологичен принцип, основан върху общението, разпознаването и взаимопроникването на отделните харизми (=служения), е най-важният критерий за автентичността им; „автентични са онези харизми (=служения), които се разпознават помежду си, и обратното – помежду си се разпознават само онези харизми (=служения), които са автентични“²⁹⁵. Така служенията са начин на присъствие и действие на Духа в Христос, благодарение на което Църквата живее и Нейното тяло се изгражда по начина на междуличностните връзки на верните в личностното потвърждаване на духовните дарове²⁹⁶. Изразени по този начин чрез богословието на икономията на харизмите, църковните служения в Христос и в Духа се проявяват в автентичния начин на разпознаването им, като между служенията напълно липсва напрежение

жението, установен от самият Христос по Неговия образ”. – Афанасъев, Н. Църковъ Духа Святаго. Рига, 1994, с. 85.

²⁹² Тутеков, Св. Богословието на харизмите в мисълта на св. Василий Велики, в: Личност, общност, другост, ВТ, 2009, с. 141.

²⁹³ По този повод св. Василий Велики пише: „Един не е в състояние да вмести всички дарове на Духа, но всеки, по мярката на вярата, има дара на Духа, а собственият дар на всеки става общ за живеещите заедно“. – Св. Василий Велики, *Обширни правила* 7,2 (PG 31, 932 A).

²⁹⁴ Вж. Стоядинов, М. Църквата в еклисиологична перспектива // *Духовна култура*, кн. 3, С., 1998, 3-9.

²⁹⁵ Тутеков, Св. Богословието на харизмите в мисълта на св. Василий Велики, с. 142.

²⁹⁶ Вж. Перовић, Д. Харизматологија и аретологија светог Василија Великог // *Богословље*, Часопис Православног богословског факултета, св. 1-2, Београд, 2010, с. 76.

между институционалното и харизматичното начало²⁹⁷ в Църквата. По този начин не би трябвало да съществува напрежение в *общността*, заради *личната другост*²⁹⁸, т.е. двете могат да са в пълно съгласие²⁹⁹. Изтълкувано по този начин, 34-то апостолско правило представлява сигурен критерий, разкриващ ни Божествената икономия за явяване, прославяне и умножаване на *тайната Христова* (Еф. 3:4; ср. Кол 1:26–27) в света – Църквата.

²⁹⁷ Относно синтеза на институционалното и харизматичното начало в еклисиологията вж. по-подробно Λουδοβίκος, Ν. Αποφαιτική ἐκκλησιολογία τοῦ ὁμοουσίου. Αθήνα, 2002, 150–176.

²⁹⁸ Вж. Тутеков, Св., Цит. съч., 132–133.

²⁹⁹ Според думите на прот. Й. Майендорф: „Църквата е нова общност, създадена от Духа в Христос, където истинската свобода се завръща в духовното общение на Христовото Тяло“. – Майендорф, Й. Византийско богословие. С., 1995, с. 219.

Summary

Dobromir Dimitrov (Veliko Tarnovo)

The Person – Community Relationship according to Apostolic Canon 34

Apostolic Canon 34 constitutes one of the primary canons in the canonical tradition of the Church with regard to defining the Church structure and organization. Its formulation has been the subject of various canonical history analyses, including ones within the interconfessional dialogue. The present paper seeks to examine this canon from a different angle: in the context of the relations between person and community in the Church, and as a formulation regulating the relationship between the Church ministries (=charismata) in the body of the Church.

In the first part, an attempt is made to interpret the canon in terms of its formulation which is based on the triadological dogma, while in the second part the person-community relationship is regarded on the basis of Orthodox Christian ecclesiology.